פרשת כי תבוא

ספר דברים · עם פירוש רש״י

נוסח המקרא: מקרא על פי המסורה (CC BY-SA), באדיבות ספריא.
פירוש רש״י: Pentateuch with Rashi's commentary by M. Rosenbaum and A.M. Silbermann, 1929-1934 (Public Domain), באדיבות ספריא.
הקובץ מופץ בחינם ברישיון CC BY-SA: מותר להעתיק ולהפיץ, עם ציון המקור ובאותו רישיון.
geulaquiz.com

פרק כ״ו

א׳ וְהָיָה֙ כִּֽי־תָבֹ֣וא אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָ֑ה וִֽירִשְׁתָּ֣הּ וְיָשַׁ֔בְתָּ בָּֽהּ׃

והיה כי תבוא ... וירשתה וישבת בה. מַגִּיד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בְּבִכּוּרִים עַד שֶׁכָּבְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ וְחִלְּקוּהָ (ע׳ קידושין ל״ד ע״ב)׃

ב׳ וְלָקַחְתָּ֞ מֵרֵאשִׁ֣ית ׀ כָּל־פְּרִ֣י הָאֲדָמָ֗ה אֲשֶׁ֨ר תָּבִ֜יא מֵאַרְצְךָ֤ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לָ֖ךְ וְשַׂמְתָּ֣ בַטֶּ֑נֶא וְהָלַכְתָּ֙ אֶל־הַמָּק֔וֹם אֲשֶׁ֥ר יִבְחַ֛ר יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לְשַׁכֵּ֥ן שְׁמ֖וֹ שָֽׁם׃

מראשית. וְלֹא כָל רֵאשִׁית, שֶׁאֵין כָּל הַפֵּרוֹת חַיָּבִים בְּבִכּוּרִים אֶלָּא שִׁבְעַת הַמִּינִין בִּלְבַד, נֶאֱמַר כָּאן ״אֶרֶץ״ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים ח׳) ״אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגוֹ׳״, מַה לְּהַלָּן מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים שֶׁנִּשְׁתַּבְּחָה בָהֶן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף כָּאן שֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן שִׁבְעַת מִינִין (ספרי ; מנחות פ״ד)׃

זית שמן. זַיִת אֶגוֹרִי, שֶׁשַּׁמְנוֹ אָגוּר בְּתוֹכוֹ (ספרי ; ברכות ל״ט)׃

ודבש. הוּא דִּבַשׁ תְּמָרִים (ספרי)׃

מראשית. אָדָם יוֹרֵד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבְּכְרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גְּמִי לְסִימָן וְאוֹמֵר ״הֲרֵי זוֹ בְּכּוּרִים״ (ספרי ; בכורים ג׳)׃

ג׳ וּבָאתָ֙ אֶל־הַכֹּהֵ֔ן אֲשֶׁ֖ר יִהְיֶ֣ה בַּיָּמִ֑ים הָהֵם֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֵלָ֔יו הִגַּ֥דְתִּי הַיּ֛וֹם לַיהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ כִּֽי־בָ֣אתִי אֶל־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֤ר נִשְׁבַּע֙ יְהוָ֣ה לַאֲבֹתֵ֔ינוּ לָתֶ֥ת לָֽנוּ׃

אשר יהיה בימים ההם. אֵין לְךָ אֶלָּא כֹּהֵן שֶׁבְּיָמֶיךָ כְּמוֹ שֶׁהוּא (ראש השנה כ״ה)׃

ואמרת אליו. שֶׁאֵינְךָ כְּפוּי טוֹבָה׃

הגדתי היום. פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה וְלֹא שְׁתֵּי פְּעָמִים (ספרי)׃

ד׳ וְלָקַ֤ח הַכֹּהֵן֙ הַטֶּ֔נֶא מִיָּדֶ֔ךָ וְהִנִּיחוֹ֙ לִפְנֵ֣י מִזְבַּ֔ח יְהוָ֖ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

ולקח הכהן הטנא מידך. לְהָנִיף אוֹתוֹ, כֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים וּמֵנִיף (סוכה מ״ז)׃

ה׳ וְעָנִ֣יתָ וְאָמַרְתָּ֗ לִפְנֵי֙ ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֲרַמִּ֥י אֹבֵ֖ד אָבִ֣י וַיֵּ֑רֶד מִצְרַ֙יְמָה֙ וַיָּ֣גָר שָׁ֔ם בִּמְתֵ֥י מְעַ֖ט וַיְהִי־שָׁ֥ם לְגֹ֛וי גָּד֥וֹל עָצ֖וּם וָרָֽב׃

וענית. לְשׁוֹן הֲרָמַת קוֹל (סוטה ל״ב)׃

ארמי אבד אבי. מְזַכִּיר חִסְדֵי הַמָּקוֹם, אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי — לָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקֹר אֶת הַכֹּל כְּשֶׁרָדַף אַחַר יַעֲקֹב, וּבְשָׁבִיל שֶׁחָשַׁב לַעֲשׂוֹת חָשַׁב לוֹ הַמָּקוֹם כְּאִלּוּ עָשָׂה, שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם חוֹשֵׁב לָהֶם הַקָּבָ״ה מַחְשָׁבָה כְּמַעֲשֶׂה (ע׳ ספרי)׃

וירד מצרימה. וְעוֹד אֲחֵרִים בָּאוּ עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ, שֶׁאַחֲרֵי זֹאת יָרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם׃

במתי מעט. בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ (ספרי)׃

ו׳ וַיָּרֵ֤עוּ אֹתָ֙נוּ֙ הַמִּצְרִ֔ים וַיְעַנּ֖וּנוּ וַיִּתְּנ֥וּ עָלֵ֖ינוּ עֲבֹדָ֥ה קָשָֽׁה׃

ז׳ וַנִּצְעַ֖ק אֶל־יְהוָ֣ה אֱלֹהֵ֣י אֲבֹתֵ֑ינוּ וַיִּשְׁמַ֤ע יְהוָה֙ אֶת־קֹלֵ֔נוּ וַיַּ֖רְא אֶת־עָנְיֵ֥נוּ וְאֶת־עֲמָלֵ֖נוּ וְאֶת־לַחֲצֵֽנוּ׃

ח׳ וַיֹּצִאֵ֨נוּ יְהוָ֜ה מִמִּצְרַ֗יִם בְּיָ֤ד חֲזָקָה֙ וּבִזְרֹ֣עַ נְטוּיָ֔ה וּבְמֹרָ֥א גָּדֹ֖ל וּבְאֹתֹ֣ות וּבְמֹפְתִֽים׃

ט׳ וַיְבִאֵ֖נוּ אֶל־הַמָּק֣וֹם הַזֶּ֑ה וַיִּתֶּן־לָ֨נוּ֙ אֶת־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את אֶ֥רֶץ זָבַ֖ת חָלָ֥ב וּדְבָֽשׁ׃

אל המקום הזה. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ׃

ויתן לנו את הארץ. כְּמַשְׁמָעוֹ׃

י׳ וְעַתָּ֗ה הִנֵּ֤ה הֵבֵ֙אתִי֙ אֶת־רֵאשִׁ֣ית פְּרִ֣י הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁר־נָתַ֥תָּה לִ֖י יְהוָ֑ה וְהִנַּחְתּ֗וֹ לִפְנֵי֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וְהִשְׁתַּחֲוִ֖יתָ לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

והנחתו. מַגִּיד שֶׁנּוֹטְלוֹ אַחַר הֲנָפַת הַכֹּהֵן וְאוֹחֲזוֹ בְּיָדוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא וְחוֹזֵר וּמֵנִיחַ (ספרי ; סוכה מ״ז):

י״א וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ {ס}

ושמחת בכל הטוב. מִכָּאן אָמְרוּ אֵין קוֹרִין מִקְרָא בְּכִּוּרִים אֶלָּא בִּזְמַן שִׂמְחָה, מֵעֲצֶרֶת וְעַד הֶחָג, שֶׁאָדָם מְלַקֵּט תְּבוּאָתוֹ וּפֵרוֹתָיו וְיֵינוֹ וְשַׁמְנוֹ, אֲבָל מֵהֶחָג וָאֵילָךְ מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא (פסחים ל״ו):

אתה והלוי. אַף הַלֵּוִי חַיָּב בְּבִכּוּרִים אִם נָטְעוּ בְּתוֹךְ עָרֵיהֶם:

והגר אשר בקרבך. מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לַאֲבוֹתֵינוּ (תלמוד ירושלמי מ״ש פ״ה ה״ה):

י״ב כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבָעוּ׃

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישת. כְּשֶׁתִּגְמֹר לְהַפְרִישׁ מַעֲשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית ; קָבַע זְמַן הַבְּעוּר וְהַוִּדּוּי בְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁל שָׁנָה הָרְבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד) ״מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא וְגוֹ׳״, נֶאֱמַר כָּאן ״מִקֵּץ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן ״מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים״ לְעִנְיַן הַקְהֵל (דברים ל״א) מַה לְּהַלָּן רֶגֶל אַף כָּאן רֶגֶל, אִי מַה לְּהַלָּן חַג הַסֻּכּוֹת אַף כָּאן חַג הַסֻּכּוֹת, תַּלְמוּד לוֹמַר **כי תכלה לעשר** מַעֲשְׂרוֹת שֶׁל שָׁנָה הַשְּׁלִישִׁית, רֶגֶל שֶׁהַמַּעֲשְׂרוֹת כָּלִין בּוֹ וְזֶהוּ פֶּסַח, שֶׁהַרְבֵּה אֵילָנוֹת יֵשׁ שֶׁנִּלְקָטִין אַחַר הַסֻּכּוֹת ; נִמְצְאוּ מַעְשָׂרוֹת שֶׁל שְׁלִישִׁית כָּלִין בְּפֶסַח שֶׁל רְבִיעִית, וְכָל מִי שֶׁשָּׁהָה מַעֲשְׂרוֹתָיו הִצְרִיכוֹ הַכָּתוּב לְבַעֲרוֹ מִן הַבַּיִת (שם ה״ו):

שנת המעשר. שָׁנָה שֶׁאֵין נוֹהֵג בָּהּ אֶלָּא מַעֲשֵׂר אֶחָד מִשְּׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בִּשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמִטָּה נוֹהֵג בָּהּ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר י״ח) ״כִּי תְרִימוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר״, וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י״ד) ״וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ ... מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ״, חֲרֵי שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת, וּבָא וְלִמֶּדְךָ כָּאן בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שֶׁאֵין נוֹהֵג מֵאוֹתָן שְׁנֵי מַעֲשְׂרוֹת אֶלָּא הָאֶחָד, וְאֵי זֶה ? זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְתַחַת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי יִתֵּן מַעֲשַׂר עָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן **ונתתה ללוי** אֶת אֲשֶׁר לוֹ — חֲרֵי מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, **לגר ליתום ולאלמנה** — זֶה מַעֲשַׂר עָנִי (עי׳ ספרי):

ואכלו בשעריך ושבעו. תֵּן לָהֶם כְּדֵי שָׂבְעָן, מִכָּאן אָמְרוּ אֵין פּוֹחֲתִין לָעָנִי בַּגֹּרֶן פָּחוֹת מֵחֲצִי קַב חִטִּים וְכוּ׳ (ספרי ; תלמוד ירושלמי פאה פ״ח ה״ה):

י״ג וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכֹל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃

ואמרת לפני ה׳ אלהיך. הִתְוַדֵּה שָׁנָתַתָּ מַעֲשְׂרוֹתֶיךָ:

בערתי הקדש מן הבית. זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי (ספרי ; מע״ש ה״י) וְלִמֶּדְךָ שֶׁאִם שְׁהָה מַעֲשְׂרוֹתָיו שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא הֶעֱלָם לִירוּשָׁלַיִם שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲלוֹתָם עַכְשָׁו:

וגם נתתיו ללוי. מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן: **וגם.** לְרַבּוֹת תְּרוּמָה וּבִכּוּרִים:

ולגר ליתום ולאלמנה. זֶה מַעֲשַׂר עָנִי (שם):

ככל מצותך. נִתַּתִּים כְּסִדְרָם, לֹא הִקְדַּמְתִּי תְרוּמָה לְבִכּוּרִים וְלֹא מַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה וְלֹא שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, שֶׁהַתְּרוּמָה קְרוּיָה רֵאשִׁית, שֶׁהִיא רִאשׁוֹנָה מִשֶּׁנַּעֲשָׂה דָּגָן, וּכְתִיב (שמות כ״ב) ״מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר״ — לֹא תְשַׁנֶּה אֶת הַסֵּדֶר (ספרי):

לא עברתי ממצותיך. לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ וּמִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן (שם):

ולא שכחתי. מִלְּבָרֵךְ עַל הַפְרָשַׁת מַעֲשְׂרוֹת (ברכות מ׳):

י״ד לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃

לא אכלתי באוני ממנו. מִכָּאן שֶׁאָסוּר לְאוֹנֵן (עי׳ ביכורים פ״ב משנה ב׳):

ולא בערתי ממנו בטמא. בֵּין שֶׁאֲנִי טָמֵא וְהוּא טָהוֹר, בֵּין שֶׁאֲנִי טָהוֹר וְהוּא טָמֵא (ספרי) ; וְהֵיכָן הַזְהָר עַל כָּךְ ? ״לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ״ (דברים י״ב) זוֹ אֲכִילַת טֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁים (שם ט״ו) ״בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר וְגוֹ׳״, אֲבָל זֶה לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל דֶּרֶךְ אֲכִילַת שְׁעָרֶיךָ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר (יבמות ע״ג):

ולא נתתי ממנו למת. לַעֲשׂוֹת לוֹ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין:

שמעתי בקול ה׳ אלהי. הֲבִיאוֹתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה:

עשיתי ככל אשר צויתני. שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בּוֹ (ספרי ; מעש״ש פ״ה י״ב):

ט״ו הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ {ס}

השקיפה ממעון קדשך. עֲשֵׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ עָלֵינוּ, עֲשֵׂה אַתָּה מַה שֶּׁעָלֶיךָ לַעֲשׂוֹת (ספרי), שֶׁאָמַרְתָּ (ויקרא כ״ו) ״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ … וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם״׃

אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו. לָתֵת לָנוּ וְקַיַּמְתָּ — **ארץ זבת חלב ודבש**׃

ט״ז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃

היום הזה ה׳ אלהיך מצוך. בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ חֲדָשִׁים כְּאִלּוּ בוֹ בַּיּוֹם נִצְטַוִּיתָ עֲלֵיהֶם (תנחומא)׃

ושמרת ועשית אותם. בַּת קוֹל מְבָרְכָתוֹ — הֱבֵאתָ בִּכּוּרִים הַיּוֹם, תְּזֻכֶּה לְשָׁנָה הַבָּאָה (שם)׃

י״ז אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ׃

האמרת … האמירך. אֵין לָהֶם עֵד מוֹכִיחַ בַּמִּקְרָא, וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה וְהַבְדָּלָה — הִבְדַּלְתָּ לְךָ מֵאֱלֹהֵי הַנֵּכָר לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְהוּא הִפְרִישְׁךָ אֵלָיו מֵעַמֵּי הָאָרֶץ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה, וּמָצָאתִי לָהֶם עֵד וְהוּא לְשׁוֹן תִּפְאֶרֶת כְּמוֹ (תהלים צ״ד) ״יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן״׃

י״ח וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֹתָיו׃

כאשר דבר לך. וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה׃

י״ט וּלְתִתְךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר׃ {פ}

ולהיותך עם קדש … כאשר דבר. וְהָיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים (שמות כ׳, כ״ו)׃

פרק כ״ז

א׳ וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃

שמר את כל המצוה. לְשׁוֹן הוֹוֶה, גרדנ״ט בְּלַעַז׃

ב׳ וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃

והקמת לך. בַּיַּרְדֵּן, וְאַתָּ״כְּ תּוֹצִיא מִשָּׁם אֲחֵרוֹת וְתִבְנֶה מֵהֶן מִזְבֵּחַ בְּהַר עֵיבָל; נִמְצֵאת אַתָּה אוֹמֵר שְׁלוֹשָׁה מִינֵי אֲבָנִים הָיוּ — שְׁתִּים עֶשְׂרֵה בַּיַּרְדֵּן וּכְנֶגְדָּן בַּגִּלְגָּל וּכְנֶגְדָּן בְּהַר עֵיבָל, כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף ל״ה)׃

ג׳ וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ | נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ׃

ד׳ וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד׃

ה׳ וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃

ו׳ אַבְנֵי שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

ז׳ וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

ח׳ וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב׃ {ס}

באר היטב. בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן (שם ל״ב)׃

ט׳ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה֮ וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל כָּל־יִשְׂרָאֵל֒ לֵאמֹר הַסְכֵּת ׀ וּשְׁמַע֮ יִשְׂרָאֵל֒ הַיּוֹם הַזֶּה֮ נִהְיֵיתָ לְעָם לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

הסכת. כְּתַרְגּוּמוֹ׃

היום הזה נהיית לעם. בְּכָל יוֹם יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ הַיּוֹם בָּאתָ עִמּוֹ בַּבְּרִית (ברכות ס״ג)׃

י׳ וְשָׁמַעְתָּ֖ בְּקוֹל֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ וְעָשִׂ֥יתָ אֶת־מִצְוֹתָ֖ו וְאֶת־חֻקָּ֑יו אֲשֶׁ֨ר אָנֹכִ֤י מְצַוְּךָ֙ הַיּ֔וֹם׃ {ס}

י״א וַיְצַו מֹשֶׁה֮ אֶת־הָעָם֒ בַּיּוֹם הַהוּא֙ לֵאמֹ֔ר׃

י״ב אֵ֚לֶּה יַעַמְד֣וּ לְבָרֵ֔ךְ אֶת־הָעָ֖ם עַל־הַ֣ר גְּרִזִ֑ים בְּעָבְרְכֶ֗ם אֶת־הַיַּרְדֵּן֙ שִׁמְעוֹן֙ וְלֵוִ֣י וִיהוּדָ֔ה וְיִשָּׂשכָ֖ר וְיוֹסֵ֥ף וּבִנְיָמִֽן׃

לברך את העם. כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף ל״ב)׃ שִׁשָּׁה שְׁבָטִים עָלוּ לְרֹאשׁ הַר גְּרִיזִים וְשִׁשָּׁה לְרֹאשׁ הַר עֵיבָל וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהָאָרוֹן לְמַטָּה בָּאֶמְצַע, הָפְכוּ לְוִיִּם פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר גְּרִיזִים וּפָתְחוּ בַּבְּרָכָה, ״בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ׳״, וְאֵלּוּ וָאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן. חָזְרוּ וְהָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בַּקְּלָלָה וְאוֹמְרִים ״אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶּסֶל וְגוֹ׳״, וְכֵן כֻּלָּם עַד ״אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים״׃

י״ג וְאֵ֚לֶּה יַעַמְד֣וּ עַל־הַקְּלָלָ֔ה בְּהַ֖ר עֵיבָ֑ל רְאוּבֵ֥ן גָּ֛ד וְאָשֵׁ֖ר וּזְבוּלֻ֥ן דָּ֖ן וְנַפְתָּלִֽי׃

י״ד וְעָנ֥וּ הַלְוִיִּ֖ם וְאָמְר֣וּ אֶל־כָּל־אִ֣ישׁ יִשְׂרָאֵ֑ל קוֹל֙ רָֽם׃ {ס}

ט״ו אָר֣וּר הָאִ֗ישׁ אֲשֶׁ֤ר יַעֲשֶׂה֙ פֶּ֣סֶל וּמַסֵּכָ֔ה תּוֹעֲבַ֖ת יְהוָ֑ה מַעֲשֵׂ֥ה יְדֵי־חָ֛רָשׁ וְשָׂ֥ם בַּסָּ֖תֶר וְעָנ֥וּ כָל־הָעָ֖ם וְאָמְר֥וּ אָמֵֽן׃ {ס}

ט״ז אָר֣וּר מַקֵּ֔לָה אָבִ֖יו וְאִמּ֑וֹ וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

מקלה אביו. מְזַלְזֵל, לְשׁוֹן ״וְנִקְלָה אָחִיךָ״ (דברים כ״ה)׃

י״ז אָר֣וּר מַסִּ֔יג גְּב֖וּל רֵעֵ֑הוּ וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

מסיג גבול. מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו וְגוֹנֵב אֶת הַקַּרְקַע, לְשׁוֹן ״וְהֵסַג אָחוֹר״ (ישעיהו נ״ט)׃

י״ח אָר֣וּר מַשְׁגֶּ֥ה עִוֵּ֖ר בַּדָּ֑רֶךְ וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

משגה עור. הַסּוּמָא בַּדָּבָר וּמַשִּׁיאוֹ עֵצָה רָעָה׃

י״ט אָר֣וּר מַטֶּ֔ה מִשְׁפַּ֖ט גֵּ֣ר יָת֑וֹם וְאַלְמָנָ֔ה וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ *(ספק פרשה סתומה בכתר ארם צובה)*

כ׳ אָר֣וּר שֹׁכֵ֗ב עִם־אֵ֚שֶׁת אָבִ֔יו כִּ֥י גִלָּ֖ה כְּנַ֣ף אָבִ֑יו וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

כ״א אָר֣וּר שֹׁכֵ֔ב עִם־כָּל־בְּהֵמָ֖ה וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

כ״ב אָר֣וּר שֹׁכֵ֗ב עִם־אֲחֹתֹו֙ בַּת־אָבִ֔יו אֹ֖ו בַּת־אִמּ֑וֹ וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

כ״ג אָר֣וּר שֹׁכֵ֔ב עִם־חֹתַנְתּ֑וֹ וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

כ״ד אָר֣וּר מַכֵּ֔ה רֵעֵ֖הוּ בַּסָּ֑תֶר וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

מכה רעהו בסתר. עַל לָשׁוֹן הָרָע הוּא אוֹמֵר; רָאִיתִי בִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן — י״א אֲרוּרִים יֵשׁ כָּאן כְּנֶגֶד י״א שְׁבָטִים, וּכְנֶגֶד שִׁמְעוֹן לֹא כָתַב אָרוּר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה בְּלִבּוֹ לְבָרְכוֹ לִפְנֵי מוֹתוֹ כְּשֶׁבֵּרֵךְ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, לְכָךְ לֹא רָצָה לְקַלְלוֹ׃

כ״ה אָר֣וּר֮ לֹקֵ֣חַ שֹׁ֣חַד לְהַכּ֣וֹת נֶ֣פֶשׁ דָּ֣ם נָקִ֑י וְאָמַ֥ר כָּל־הָעָ֖ם אָמֵֽן׃ {ס}

כ״ו אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ {פ}

אשר לא יקים. כָּאן כָּלַל אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה׃

פרק כ״ח

א׳ וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃

ב׳ וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

ג׳ בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃

ד׳ בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃

שגר אלפיך. וַלְדוֹת בְּקָרְךָ, שֶׁהַבְּהֵמָה מְשַׁגֶּרֶת מִמֵּעֶיהָ׃

ועשתרות צאנך. כְּתַרְגּוּמוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ לָמָּה נִקְרָא שְׁמָם עַשְׁתָּרוֹת? שֶׁמַּעֲשִׁירוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן וּמַחֲזִיקוֹת אוֹתָם כְּעַשְׁתָּרוֹת הַלָּלוּ שֶׁהֵן סָלָעִים חֲזָקִים׃

ה׳ בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃

ברוך טנאך. פֵּרוֹתֶיךָ; דָּ״א — טַנְאֲךָ דָּבָר לַח שֶׁאַתָּה מְסַנֵּן בְּסַלִּים׃

ומשארתך. דָּבָר יָבֵשׁ שֶׁנִּשְׁאַר בַּכְּלִי וְאֵינוֹ זָב׃

ו׳ בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃

ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. שֶׁתְּהֵי יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם בְּלֹא חֵטְא כְּבִיאָתְךָ לָעוֹלָם (ב״מ ק״ז)׃

ז׳ יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃

ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כֵּן דֶּרֶךְ הַנִּבְהָלִים לִבְרֹחַ, מִתְפַּזְּרִין לְכָל צַד׃

ח׳ יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃

ט׳ יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃

י׳ וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃

י״א וְהוֹתִרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃

י״ב יִפְתַּח יְהוָה | לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃

י״ג וּנְתָנְךָ יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֹת | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת׃

י״ד וְלֹא תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם׃ {פ}

ט״ו וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע֙ בְּקוֹל֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ לִשְׁמֹ֗ר לַעֲשׂוֹת֙ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָ֣יו וְחֻקֹּתָ֔יו אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוְּךָ֣ הַיּ֑וֹם וּבָ֣אוּ עָלֶ֔יךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת֙ הָאֵ֔לֶּה וְהִשִּׂיגֽוּךָ׃

ט״ז אָר֥וּר אַתָּ֖ה בָּעִ֑יר וְאָר֥וּר אַתָּ֖ה בַּשָּׂדֶֽה׃

י״ז אָר֥וּר טַנְאֲךָ֖ וּמִשְׁאַרְתֶּֽךָ׃

י״ח אָר֥וּר פְּרִי־בִטְנְךָ֖ וּפְרִ֣י אַדְמָתֶ֑ךָ שְׁגַ֥ר אֲלָפֶ֖יךָ וְעַשְׁתְּרֹ֥ת צֹאנֶֽךָ׃

י״ט אָר֥וּר אַתָּ֖ה בְּבֹאֶ֑ךָ וְאָר֥וּר אַתָּ֖ה בְּצֵאתֶֽךָ׃

כ׳ יְשַׁלַּ֨ח יְהוָ֤ה ׀ בְּךָ֙ אֶת־הַמְּאֵרָ֣ה אֶת־הַמְהוּמָ֔ה וְאֶת־הַמִּגְעֶ֖רֶת בְּכֹ֣ל ׀ מִשְׁלַ֣ח יָדְךָ֗ אֲשֶׁ֤ר תַּעֲשֶׂה֙ עַד֩ הִשָּׁמְדְךָ֨ וְעַד־אֲבָדְךָ֤ מַהֵר֙ מִפְּנֵ֣י רֹ֔עַ מַעַלְלֶ֖יךָ אֲשֶׁ֣ר עֲזַבְתָּֽנִי׃

המארה. חִסָּרוֹן, כְּמוֹ ״צָרַעַת מַמְאֶרֶת״ (ויקרא י״ג)׃

המהומה. שִׁגּוּשׁ, קוֹל בֶּהָלוֹת׃

כ״א יַדְבֵּ֨ק יְהוָ֤ה בְּךָ֙ אֶת־הַדָּ֔בֶר עַ֚ד כַּלֹּתוֹ֙ אֹתְךָ֔ מֵעַ֖ל הָאֲדָמָ֑ה אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ׃

כ״ב יַכְּכָ֣ה יְהוָ֗ה בַּשַּׁחֶפֶת֙ וּבַקַּדַּ֣חַת וּבַדַּלֶּ֔קֶת וּבַחַרְחֻ֖ר וּבַחֶ֑רֶב וּבַשִּׁדָּפ֥וֹן וּבִירַקּ֖וֹן וּרְדָפ֥וּךָ עַד־אָבְדֶֽךָ׃

בשחפת. שֶׁבְּשָׂרוֹ נִשְׁחָף וְנָפוּחַ׃

ובקדחת. לְשׁוֹן ״כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי״ (דברים ל״ב), וְהוּא אֵשׁ שֶׁל חוֹלִים, מלו״וי בְּלַעַז, שֶׁהִיא חַמָּה מְאֹד׃

ובדלקת. חַמָּה יוֹתֵר מִקַּדַּחַת, וּמִינֵי חֳלָאִים הֵם׃

ובחרחר. חֹלִי הַמְחַמְּמוֹ תּוֹךְ הַגּוּף וְצָמֵא תָּמִיד לַמַּיִם, וּבְלַעַז אישטרד״ימנט, לְשׁוֹן ״וַעֲצָמַי חָרָה מִנִּי חֹרֶב״ (איוב ל׳) ״נָחַר מַפַּח מֵאֵשׁ״ (ירמיהו ו׳)׃

ובחרב. יָבִיא עָלֶיךָ גְּיָסוֹת׃

ובשדפון ובירקון. מַכַּת תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׁדוֹת׃

שדפון. רוּחַ קָדִים, אשלי״דה בְּלַעַז׃

ירקון. יֹבֶשׁ, וּפְנֵי הַתְּבוּאָה מַכְסִיפִין וְנֶהְפָּכִין לְיֶרֶקוֹן, קמ״א (נ״א — קרו״א) בְּלַעַז׃

עד אבדך. תַּרְגּוּם ״עַד דְּתֵיבֵד״, כְּלוֹמַר עַד אֲבֹד אוֹתְךָ — שֶׁתִּכְלֶה מֵאֶלֶיךָ׃

כ״ג וְהָי֤וּ שָׁמֶ֙יךָ֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־רֹאשְׁךָ֔ נְחֹ֖שֶׁת וְהָאָ֣רֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּ֑יךָ בַּרְזֶֽל׃

והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קְלָלוֹת הַלָּלוּ מֹשֶׁה מִפִּי עַצְמוֹ אָמָרָן, וְשֶׁבְּהַר סִינַי מִפִּי הַקָּבָ״ה אֲמָרָן, כְּמַשְׁמָעָן, וְכֵן נֶאֱמַר (ויקרא כ״ו) ״וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי ... וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי״, וְכָאן הוּא אוֹמֵר ״בְּקוֹל ה׳ אֱלֹהֶיךָ ... יַדְבֵּק ה׳ בְּךָ ... יַכְּכָה ה״, הֵקֵל מֹשֶׁה בְּקִלְלוֹתָיו לְאָמָרָן בִּלְשׁוֹן יָחִיד. וְגַם כֵּן בְּקִלָּלָה זוֹ הֵקֵל, שֶׁבָּרִאשׁוֹנוֹת הוּא אוֹמֵר ״אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת אַרְצְכֶם כַּנְּחֹשֶׁת״ — שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ וּמִתּוֹךְ כָּךְ יִהְיֶה חֹרֶב בָּעוֹלָם וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה מַזַּעַת כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעַ וְהִיא מַרְקֶבֶת פֵּרוֹתֶיהָ, וְכָאן הוּא אוֹמֵר ״שָׁמֶיךָ נְחֹשֶׁת וְאַרְצְךָ בַּרְזֶל״ — שֶׁיִּהְיוּ שָׁמַיִם מַזִּיעִין, אַע״פִּ שֶׁלֹּא יֵרִיקוּ מָטָר, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִהְיֶה חֹרֶב שֶׁל אֲבַדּוֹן בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ לֹא תִּהְיֶה מַזִּיעָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְאֵין הַפֵּרוֹת מַרְקִיבִין, וּמִכָּל מָקוֹם קְלָלָה הִיא, בֵּין שֶׁהִיא כְּנְחֹשֶׁת בֵּין שֶׁהִיא כַּבַּרְזֶל לֹא תּוֹצִיא פֵּרוֹת, וְכֵן הַשָּׁמַיִם לֹא יֵרִיקוּ מָטָר (ספרא ויקרא כ״ו)׃

כ״ד יִתֵּ֨ן יְהוָ֜ה אֶת־מְטַ֤ר אַרְצְךָ֙ אָבָ֣ק וְעָפָ֔ר מִן־הַשָּׁמַ֖יִם יֵרֵ֣ד עָלֶ֑יךָ עַד֙ הִשָּׁמְדֶֽךָ׃

מטר ארצך אבק ועפר. ״זֶיקָא דְּבָתַר מִטְרָא״, מָטָר יוֹרֵד וְלֹא כָּל צָרְכּוֹ, וְאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַרְבִּיץ אֶת הֶעָפָר, וְהָרוּחַ בָּאָה וּמַעֲלָה אֶת הָאָבָק וּמְכַסֶּה אֶת עֵשֶׂב הַזְּרָעִים שֶׁהֵם לַחִים מִן הַמַּיִם וְנִדְבָּק בָּהֶם, וְנַעֲשֶׂה טִיט וּמִתְיַבֵּשׁ וּמַרְקִיבִין (תענית ג׳)׃

כ״ה יִתֶּנְךָ֨ יְהוָ֜ה ׀ נִגָּ֗ף לִפְנֵ֣י אֹיְבֶ֔יךָ בְּדֶ֥רֶךְ אֶחָ֖ד תֵּצֵ֣א אֵלָ֑יו וּבְשִׁבְעָ֥ה דְרָכִ֖ים תָּנ֣וּס לְפָנָ֑יו וְהָיִ֣יתָ לְזַעֲוָ֔ה לְכֹ֖ל מַמְלְכ֥וֹת הָאָֽרֶץ׃

לזעוה. לְאֵימָה וּלְזִיעַ, שֶׁיְּזוּעוּ כָּל שׁוֹמְעֵי מַכּוֹתֶיךָ מִמְּךָ וְיֹאמְרוּ "אוֹי לָנוּ שֶׁלֹּא יָבֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא עַל אֵלּוּ":

כ״ו וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ֙ לְמַאֲכָ֔ל לְכָל־עֹ֖וף הַשָּׁמַ֑יִם וּלְבֶהֱמַ֖ת הָאָ֑רֶץ וְאֵ֖ין מַחֲרִֽיד׃

כ״ז יַכְּךָ֤ יְהוָה֙ בְּשְׁחִ֣ין מִצְרַ֔יִם (ובעפלים) [וּבַטְּחֹרִ֖ים] וּבַגָּרָ֣ב וּבֶחָרֶ֑ס אֲשֶׁ֥ר לֹא־תוּכַ֖ל לְהֵרָפֵֽא׃

בשחין מצרים. רַע הָיָה מְאֹד, לַח מִבִּפְנִים וְיָבֵשׁ מִבַּחוּץ, כִּדְאִיתָא בִּבְכוֹרוֹת (דף מ״א):

גרב. שְׁחִין לַח:

חרס. שְׁחִין יָבֵשׁ כַּחֶרֶס:

כ״ח יַכְּךָ֤ יְהוָה֙ בְּשִׁגָּע֣וֹן וּבְעִוָּרֹ֔ן וּבְתִמְהֹ֖ון לֵבָֽב׃

ובתמהון לבב. אֹטֶם הַלֵּב, אשטור״דישון בְּלַעַז:

כ״ט וְהָיִ֥יתָ מְמַשֵּׁ֖שׁ בַּצָּהֳרַ֑יִם כַּאֲשֶׁ֨ר יְמַשֵּׁ֤שׁ הָעִוֵּר֙ בָּאֲפֵלָ֔ה וְלֹ֥א תַצְלִ֖יחַ אֶת־דְּרָכֶ֑יךָ וְהָיִ֣יתָ אַ֔ךְ עָשׁ֥וּק וְגָזוּל֙ כָּל־הַיָּמִ֔ים וְאֵ֖ין מוֹשִֽׁיעַ׃

עשוק. בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיֶה עָרְעוּר:

ל׳ אִשָּׁ֤ה תְאָרֵשׂ֙ וְאִ֣ישׁ אַחֵ֔ר (ישגלנה) [יִשְׁכָּבֶ֖נָּה] בַּ֣יִת תִּבְנֶ֑ה וְלֹא־תֵשֵׁ֣ב בּ֔וֹ כֶּ֥רֶם תִּטַּ֖ע וְלֹ֥א תְחַלְּלֶֽנּוּ׃

ישגלנה. לְשׁוֹן שֵׁגַל, פִּלֶגֶשׁ, וְהַכָּתוּב כִּנָּהוּ לְשֶׁבַח **ישכבנה**, וְתִקּוּן סוֹפְרִים הוּא זֶה:

תחללנו. בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לֶאֱכֹל פִּרְיוֹ (מגילה כ״ה):

ל״א שׁוֹרְךָ֤ טָבוּחַ֙ לְעֵינֶ֔יךָ וְלֹ֥א תֹאכַ֖ל מִמֶּ֑נּוּ חֲמֹרְךָ֙ גָּזוּל֙ מִלְּפָנֶ֔יךָ וְלֹ֥א יָשׁ֖וּב לָ֑ךְ צֹאנְךָ֙ נְתֻנ֣וֹת לְאֹיְבֶ֔יךָ וְאֵ֥ין לְךָ֖ מוֹשִֽׁיעַ׃

ל״ב בָּנֶ֙יךָ֙ וּבְנֹתֶ֔יךָ נְתֻנִ֥ים לְעַ֖ם אַחֵ֑ר וְעֵינֶ֙יךָ֙ רֹא֣וֹת וְכָלוֹת֔ אֲלֵיהֶ֖ם כָּל־הַיּ֑וֹם וְאֵ֥ין לְאֵ֖ל יָדֶֽךָ׃

וכלות אליהם. מְצַפּוֹת אֲלֵיהֶם שֶׁיָּשׁוּבוּ וְאֵינָם שָׁבִים; כָּל תּוֹחֶלֶת שֶׁאֵינָהּ בָּאָה קְרוּיָה כִּלְיוֹן עֵינַיִם:

ל״ג פְּרִ֤י אַדְמָתְךָ֙ וְכָל־יְגִיעֲךָ֔ יֹאכַ֖ל עַ֣ם אֲשֶׁ֣ר לֹא־יָדָ֑עְתָּ וְהָיִ֣יתָ רַ֔ק עָשׁ֥וּק וְרָצ֖וּץ כָּל־הַיָּמִֽים׃

ל״ד וְהָיִ֖יתָ מְשֻׁגָּ֑ע מִמַּרְאֵ֖ה עֵינֶ֥יךָ אֲשֶׁ֖ר תִּרְאֶֽה׃

ל״ה יַכְּךָ֤ יְהוָה֙ בְּשְׁחִ֣ין רָ֔ע עַל־הַבִּרְכַּ֖יִם וְעַל־הַשֹּׁקַ֑יִם אֲשֶׁ֨ר לֹא־תוּכַ֜ל לְהֵרָפֵ֗א מִכַּף־רַגְלְךָ֛ וְעַד קָדְקֳדֶֽךָ׃

ל״ו יוֹלֵ֨ךְ יְהוָ֜ה אֹתְךָ֣ וְאֶת־מַלְכְּךָ֗ אֲשֶׁ֤ר תָּקִים֙ עָלֶ֔יךָ אֶל־גּ֕וֹי אֲשֶׁ֥ר לֹא־יָדַ֖עְתָּ אַתָּ֣ה וַאֲבֹתֶ֑יךָ וְעָבַדְתָּ֣ שָּׁ֔ם אֱלֹהִ֖ים אֲחֵרִ֑ים עֵ֥ץ וָאָֽבֶן׃

ל״ז וְהָיִ֤יתָ לְשַׁמָּה֙ לְמָשָׁ֔ל וְלִשְׁנִינָ֖ה בְּכֹ֣ל ׀ הָעַמִּ֑ים אֲשֶׁ֥ר יְנַהֲגֵ֖ךְ יְהוָ֥ה שָֽׁמָּה׃

לשמה. כְּמוֹ תִּמָּהוֹן, אש״ו אשטורדישו״ן, כָּל הָרוֹאֶה אוֹתְךָ יִשּׁם עָלֶיךָ:

למשל. כְּשֶׁתָּבֹא מַכָּה רָעָה עַל אָדָם יֹאמְרוּ זוֹ דוֹמָה לְמַכַּת פְּלוֹנִי:

ולשנינה. לְשׁוֹן "וְשִׁנַּנְתָּם" (דברים ו׳), יְדַבְּרוּ בְךָ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ "וּלְשׁוֹעִי", לְשׁוֹן סִפּוּר וְאִשְׁתָּעִי:

ל״ח זֶ֣רַע רַ֔ב תּוֹצִ֖יא הַשָּׂדֶ֑ה וּמְעַ֥ט תֶּֽאֱסֹ֖ף כִּ֣י יַחְסְלֶ֔נּוּ הָאַרְבֶּֽה׃

יחסלנו. יְכַלֶּנּוּ, וְעַל שֵׁם כָּךְ נִקְרָא חָסִיל, שֶׁמְּכַלֶּה אֶת הַכֹּל:

ל״ט כְּרָמִ֤ים תִּטַּע֙ וְעָבַ֔דְתָּ וְיַ֖יִן לֹא־תִשְׁתֶּ֣ה וְלֹ֣א תֶאֱגֹ֑ר כִּ֥י תֹאכְלֶ֖נּוּ הַתֹּלָֽעַת׃

מ׳ זֵיתִ֤ים יִהְיוּ֙ לְךָ֣ בְּכָל־גְּבוּלֶ֔ךָ וְשֶׁ֥מֶן לֹ֖א תָּס֣וּךְ כִּ֥י יִשַּׁ֖ל זֵיתֶֽךָ׃

ישל. יַשִּׁיר פִּרוּתָיו, לְשׁוֹן וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל (דברים י״ט):

מ״א בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃

מ״ב כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצָל׃

יירש הצלצל. יַעֲשֶׂנּוּ הָאַרְבֶּה רֹשׁ מִן הַפְּרִי׃

יירש. יַעֲנִי׃

צלצל. מִין אַרְבֶּה. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ יְיָרֵשׁ לְשׁוֹן יֵרֵשָׁה, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״יִירַשׁ״, וְלֹא לְשׁוֹן הוֹרָשָׁה וְגֵרוּשִׁין, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב ״יוֹרִישׁ״׃

מ״ג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מַעְלָה וְאַתָּה תֵּרֵד מַטָּה מָטָּה׃

מ״ד הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃

מ״ה וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃

מ״ו וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

מ״ז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃

מרב כל. בְּעוֹד שֶׁהָיָה לְךָ כָּל טוּב׃

מ״ח וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃

מ״ט יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃

כאשר ידאה הנשר. פִּתְאֹם וְדַרְכּוֹ מַצְלַחַת וְיֵקְלוּ סוּסָיו׃

לא תשמע לשנו. לֹא תַכִּיר לְשׁוֹנוֹ, וְכֵן ״תִּשְׁמַע חֲלוֹם לְפִתֹּר אֹתוֹ״ (בראשית מ״א), וְכֵן ״כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף״ (שם מ״ב), אינטינד״רי׃

נ׳ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לָזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃

נ״א וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדֶךָ אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃

נ״ב וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹטֵחַ בָּהֶן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃

עד רדת חמתיך. לְשׁוֹן רִדּוּי וְכִבּוּשׁ׃

נ״ג וְאָכַלְתָּ פְּרִי־בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃

ואכלת ... בשר בניך ... במצור. מֵחֲמַת שֶׁיִּהְיוּ צָרִים עַל הָעִיר וְיִהְיֶה שָׁם מָצוֹק, עֲקַת רָעָבוֹן׃

נ״ד הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהָעָנֵג מְאֹד תֵּרַע עֵינוֹ בְּאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃

הרך בך והענג. הוּא הָרַךְ הוּא הֶעָנֵג — לְשׁוֹן פִּנּוּק, וּמֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹב מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֶחָד; אַע״פ שֶׁהוּא מְפֻנָּק וְדַעְתּוֹ קָצָה בְּדָבָר מָאוּס, יִמְתַּק לוֹ לְרַעֲבוֹנוֹ בְּשַׂר בָּנָיו וּבְנוֹתָיו, עַד כִּי **תרע עינו** בְּבָנָיו הַנּוֹתָרִים **מתת לאחד מהם מבשר בניו** אֲחֵיהֶם **אשר יאכל.** דָּ״א — **הרך בך**, הָרַחֲמָנִי וְרַךְ הַלֵּבָב מֵרֹב רַעֲבָנוּת יִתְאַכְזְרוּ וְלֹא יִתְּנוּ מִבְּשַׂר בְּנֵיהֶם הַשְּׁחוּטִים לִבְנֵיהֶם הַנּוֹתָרִים׃

נ״ה מִתֵּת | לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכַל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ כָּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃

נ״ו הָרְבָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ֙ הַצֵּג עַל־הָאָ֔רֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹ֖ךְ תֵּרַ֣ע עֵינָ֑הּ בְּאִ֤ישׁ חֵיקָהּ֙ וּבְבִנָּ֣הּ וּבְבִתָּ֔הּ׃

תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה. הַגְּדוֹלִים׃

נ״ז וּבְשִׁלְיָתָ֞הּ הַיּוֹצֵ֣את | מִבֵּ֗ין רַגְלֶ֛יהָ וּבְבָנֶ֥יהָ אֲשֶׁר֙ תֵּלֵ֔ד כִּי־תֹאכְלָ֥ם בְּחֹסֶר־כֹּ֖ל בַּסֵּ֣תֶר בְּמָצוֹר֙ וּבְמָצ֔וֹק אֲשֶׁ֥ר יָצִ֛יק לְךָ֖ אוֹיִבְךָ֥ בִּשְׁעָרֶֽיךָ׃

ובשליתה. בְּנֶיהָ הַקְּטַנִּים — בְּכֻלָּן תִּהְא עֵינָהּ צָרָה כְּשֶׁתֹּאכַל אֶת הָאֶחָד מִלְּתֵת לַאֲשֶׁר אֶצְלָהּ מִן הַבָּשָׂר׃

נ״ח אִם־לֹ֣א תִשְׁמֹ֗ר לַעֲשׂוֹת֙ אֶת־כָּל־דִּבְרֵ֣י הַתּוֹרָ֣ה הַזֹּ֔את הַכְּתֻבִ֖ים בַּסֵּ֣פֶר הַזֶּ֑ה לְיִרְאָ֗ה אֶת־הַשֵּׁ֤ם הַנִּכְבָּד֙ וְהַנּוֹרָ֔א הַזֶּ֖ה אֵ֥ת יְהוָ֖ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

נ״ט וְהִפְלָ֤א יְהוָה֙ אֶת־מַכֹּתְךָ֔ וְאֶת מַכּ֖וֹת זַרְעֶ֑ךָ מַכּ֤וֹת גְּדֹלֹת֙ וְנֶאֱמָנ֔וֹת וָחֳלָיִ֖ם רָעִ֥ים וְנֶאֱמָנִֽים׃

והפלא ה׳ את מכתך. מַפְלָאוֹת וּמְבֻדָּלוֹת מִשְּׁאָר מַכּוֹת׃

ונאמנות. לְיַסְּרְךָ, לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתָן׃

ס׳ וְהֵשִׁ֣יב בְּךָ֔ אֵ֖ת כָּל־מַדְוֵ֣ה מִצְרַ֑יִם אֲשֶׁ֥ר יָגֹ֖רְתָּ מִפְּנֵיהֶ֑ם וְדָבְק֖וּ בָּֽךְ׃

אשר יגרת מפניהם. מִפְּנֵי הַמַּכּוֹת. כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל רוֹאִין מַכּוֹת מְשֻׁנּוֹת הַבָּאוֹת עַל מִצְרַיִם, הָיוּ יְרֵאִים מֵהֶם שֶׁלֹּא יָבֹאוּ גַּם עֲלֵיהֶם. תֵּדַע שֶׁכֵּן כָּתוּב ״אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְגוֹ׳ כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ״ (שמות ט״ו) — אֵין מְיָרְאִין אֶת הָאָדָם אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁהוּא יָגוֹר מִמֶּנּוּ׃

ס״א גַּ֣ם כָּל־חֳלִ֣י וְכָל־מַכָּ֗ה אֲשֶׁ֤ר לֹֽא־כָתוּב֙ בְּסֵ֣פֶר הַתּוֹרָ֣ה הַזֹּ֔את יַעְלֵ֥ם יְהוָ֖ה עָלֶ֑יךָ עַ֖ד הִשָּׁמְדֶֽךָ׃

יעלם. לְשׁוֹן עֲלָיָה׃

ס״ב וְנִשְׁאַרְתֶּ֣ם בִּמְתֵ֣י מְעָ֔ט תַּ֚חַת אֲשֶׁ֣ר הֱיִיתֶ֔ם כְּכוֹכְבֵ֥י הַשָּׁמַ֖יִם לָרֹ֑ב כִּֽי־לֹ֥א שָׁמַ֖עְתָּ בְּק֥וֹל יְהוָ֖ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

ונשארתם במתי מעט תחת וגו׳. מֵעָטִין חֶלֶף מְרֻבִּים׃

ס״ג וְהָיָ֗ה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ֩ יְהוָ֨ה עֲלֵיכֶ֜ם לְהֵיטִ֤יב אֶתְכֶם֙ וּלְהַרְבּ֣וֹת אֶתְכֶ֔ם כֵּ֚ן יָשִׂ֣ישׂ יְהוָ֔ה עֲלֵיכֶ֖ם לְהַאֲבִ֣יד אֶתְכֶ֑ם וְנִסַּחְתֶּ֗ם מֵעַ֙ל הָאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּֽהּ׃

כן ישיש ה׳. אֶת אוֹיְבֵיכֶם **עליכם להאביד וגו׳**׃

ונסחתם. לְשׁוֹן עֲקִירָה וְכֵן (משלי ט״ו) ״בֵּית גֵּאִים יִסַּח ה׳״׃

ס״ד וֶהֱפִיצְךָ֣ יְהוָ֔ה בְּכָל־הָעַמִּ֑ים מִקְצֵ֥ה הָאָ֖רֶץ וְעַד־קְצֵ֣ה הָאָ֑רֶץ וְעָבַדְתָּ֣ שָּׁ֗ם אֱלֹהִים֙ אֲחֵרִ֔ים אֲשֶׁ֥ר לֹא־יָדַ֖עְתָּ אַתָּ֣ה וַאֲבֹתֶ֑יךָ עֵ֥ץ וָאָֽבֶן׃

ועבדתם שם אלהים אחרים. כְּתַרְגּוּמוֹ — לֹא עֲבוֹדַת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ אֶלָּא מַעֲלִים מַס וְגֻלְגֻּלְיוֹת לְכוּמְרֵי עַ״ז׃

ס״ה וּבַגּוֹיִ֣ם הָהֵ֗ם לֹ֤א תַרְגִּ֙יעַ֙ וְלֹא־יִהְיֶ֣ה מָנ֔וֹחַ לְכַף־רַגְלֶ֑ךָ וְנָתַ֨ן יְהוָ֤ה לְךָ֙ שָׁ֣ם לֵ֔ב רַגָּ֖ז וְכִלְי֣וֹן עֵינַ֑יִם וְדַאֲבׇ֥ון נָֽפֶשׁ׃

לא תרגיע. לֹא תָנוּחַ, כְּמוֹ ״וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה״ (ישעיהו כ״ח)׃

לב רגז. לֵב חָרֵד, כְּתַרְגּוּמוֹ ״דָּחֵל״, כְּמוֹ (ישעיהו י״ד) ״שְׁאוֹל מִתַּחַת רָגְזָה לָךְ״ (שמות ט״ו) ״שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן״, (שמואל ב כ״ב) ״מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ״׃

וכליון עינים. מְצַפָּה לִישׁוּעָה וְלֹא תָבֹא׃

ס״ו וְהָיוּ֙ חַיֶּ֣יךָ תְּלָאִ֔ים לְךָ֖ מִנֶּ֑גֶד וּפָחַדְתָּ֣ לַיְלָ֗ה וְיוֹמָם֙ וְלֹ֣א תַאֲמִ֔ין בְּחַיֶּֽיךָ׃

חייך תלאים לך. עַל הַסָּפֵק, כָּל סָפֵק קָרוּי תָּלוּי, שֶׁמָּא אָמוּת הַיּוֹם בַּחֶרֶב הַבָּאָה עָלֵינוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ זֶה הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק׃

ולא תאמין בחייך. זֶה הַסּוֹמֵךְ עַל הַפַּלְטֵר (עי׳ מנחות ק״ג)׃

ס״ז בַּבֹּ֗קֶר תֹּאמַר֙ מִי־יִתֵּ֣ן עֶ֔רֶב וּבָעֶ֖רֶב תֹּאמַ֑ר מִי־יִתֵּ֣ן בֹּ֔קֶר מִפַּ֥חַד לְבָבְךָ֖ אֲשֶׁ֣ר תִּפְחָ֑ד וּמִמַּרְאֵ֥ה עֵינֶ֖יךָ אֲשֶׁ֥ר תִּרְאֶֽה׃

בבקר תאמר מי יתן ערב. וְיִהְיֶה הָעֶרֶב שֶׁל אֶמֶשׁ:

ובערב תאמר מי יתן בקר. שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁהַצָּרוֹת מִתְחַזְּקוֹת תָּמִיד וְכָל שָׁעָה מֻרְבָּה קְלָלָתָהּ מִשֶּׁלְפָנֶיהָ (עי׳ סוטה מ״ט):

ס״ח וְהֻשְׁבִּיתְךָ יְהוָה ׀ מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה: {ס}

באניות. בִּסְפִינוֹת — בַּשְּׁבָיָה:

והתמכרתם שם לאיבין. אַתֶּם מְבֻקָּשִׁים לִהְיוֹת נִמְכָּרִים לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת:

ואין קנה. כִּי יִגְזְרוּ עָלֶיךָ הֶרֶג וְכִלָּיוֹן:

והתמכרתם. בְּלַעַז איפורווונדרי״ן וו״ש, וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ ״וְהִתְמַכַּרְתֶּם״ בִּלְשׁוֹן וְנִמְכַּרְתֶּם עַל יְדֵי מוֹכְרִים אֲחֵרִים מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר אַחֲרָיו ״וְאֵין קוֹנֶה״:

ס״ט אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב: {פ}

לכרת את בני ישראל. שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַתּוֹרָה בְּאָלָה וּבִשְׁבוּעָה:

מלבד הברית. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּסִינַי:

פרק כ״ט

א׳ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם ׀ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ:

ב׳ הַמַּסֹּת ׀ הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם:

ג׳ וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב ׀ לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת. לְהַכִּיר אֶת סִדְרֵי הַקָּבָ״ה וְלִדָּבֵק בּוֹ:

עד היום הזה. שֶׁמַּעְתִּי שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה סֵפֶר הַתּוֹרָה לִבְנֵי לֵוִי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ל״א) ״וַיִּתְּנָהּ אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי״, בָּאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאָמְרוּ לוֹ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אַף אָנוּ עָמַדְנוּ בְּסִינַי וְקִבַּלְנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְנִתְּנָה לָנוּ, וּמָה אַתָּה מַשְׁלִיט אֶת בְּנֵי שִׁבְטְךָ עָלֶיהָ וְיֹאמְרוּ לָנוּ יוֹם מָחָר לֹא לָכֶם נִתְּנָה, לָנוּ נִתְּנָה, וְשָׂמַח מֹשֶׁה עַל הַדָּבָר, וְעַל זֹאת אָמַר לָהֶם ״הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם וְגוֹ׳״, הַיּוֹם הַזֶּה הֲבַנְתִּי שֶׁאַתֶּם דְּבֵקִים בַּמָּקוֹם:

ד׳ וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר ׀ לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם ׀ מֵעֲלֵיכֶם וְנַעֲלְךָ לֹא־בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ:

ה׳ לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם ׀ לְמַעַן ׀ תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ו׳ וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם:

ותבאו אל המקום הזה. עַתָּה אַתֶּם רוֹאִים עַצְמְכֶם בְּגִדְלָה וְכָבוֹד, אַל תְּבַעֲטוּ בַּמָּקוֹם וְאַל יָרוּם לִבְבְכֶם **ושמרתם את דברי הברית הזאת; לְמַעַן — ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת** שֶׁאֵין אָדָם עוֹמֵד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבּוֹ וְחָכְמַת מִשְׁנָתוֹ עַד אַרְבָּעִים שָׁנָה, וּלְפִיכָךְ לֹא הִקְפִּיד עֲלֵיכֶם הַמָּקוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה, אֲבָל מִכָּאן וָאֵילָךְ יַקְפִּיד, וּלְפִיכָךְ **ושמרתם את דברי הברית הזאת** וְגוֹ׳ (עבודה זרה ה׳):

ז׳ וַנִּתְּנָהּ ׀ נַחֲלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי:

ח׳ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי ׀ הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן ׀ תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: {פ}